

Olle Sahlström

Åsa Romsons tårar

Nu kommer de. Djwan och jag står i dörren och tar emot. Hon var själv en gång flykting från Kurdistan och arbetar nu för Stiftelsen Stora Sköndal. Tårarna rinner och hon säger att hon tänker på när hon själv var i samma situation. Jag säger att jag inte har varit det, ändå rinner också mina tårar. Varför blir jag så berörd, på vad beror mina tårar?

Det var i december 2015, den höst då tiotusentals flyktingar togs emot med öppna armar. En tid då svenska medborgare samlades vid tågstationer med kaffetermosar, mat och kläder, som plötsligt uppväckta ur en djup sömn. Det var som om en stark vind blåste över landet, in i och mellan människor. En ostyrig och hejdlös vind som inte

gick att fånga och som snart skulle bedarra. Vad var det som hände den hösten?

Vi hade väntat i timmar, jag och de andra volontärerna på Sköndals flyktingförläggning. Nu, mitt i all röra när åttiofem utmattade flyktingar strömmade in, när vi bar väskor, bjöd på kex och kaffe, ledde dem som hade svårt att gå, gav vatten åt dem som grät, berättade Youssef om sin dramatiska resa från Eritrea, genom öknen, om alla attacker, om banditgängen som sköt med k-pistar för att skrämma till sig pengar, ibland för att kidnappa, och om hur de aldrig fick hjälp av polis eller militär under helvetesresan till den libyska kusten.

Nu har de flesta av dem som vi då försökte hjälpa knalltransporterats till en förläggning någonstans inne i skogen i närheten av Rimbo. Men under ett år följde vi dem som flytt från Syrien, Irak, Saudiarabien och Eritrea, ordnade språkundervisning, samlade in kläder, skjutsade till sjukhus, drog med flera i Sköndals och Farstas idrottsföreningar, och då och då samlades vi alla, efter ett tag trettio volontärer och åttiofem flyktingar, till fester. Jag glömmer aldrig när min kurs i svenska började; trettio entusiastiska, tacksamma och ivriga flyktingar som brann av lust att lära sig ett nytt språk, eller när jag helt utmattad kom hem, föll ner i sängen och tänkte: jag hjälper inte andra, vi hjälper varandra. Mina tårar som föll den dag de kom var för dem, men inte bara, de var också för mig, för den övergivne och hemlöse i mig. I mina möten med dem på flykt blev jag mer levande, mer människa.

Jag följde debatten om »flyktingkrisen« på en flyktingföreläsning där mina nya vänner snart, efter några månader, när de insåg hur lång deras väntan skulle bli, föll ner i hopplöshet, passivitet, sömnlöshet och som en följd av detta kristillstånd inte längre deltog i någon svenskundervisning.

Det var med en stark känsla av överklighet som jag hörde politiska företrädare tala om »flyktingkris« när jag i min verklighet snarare såg en myndighetskris; ett onåbart migrationsverk,

lokala myndigheter som satt fast i regelverk och som inte kunde samarbeta, en svensk byråkrati som i sin oförmåga och vardagliga banalitet var brutal. Mellan raderna bekräftar också Riksrevisionen i sin rapport den banala brutalitet som har drabbat och drabbar tiotusentals flyktingar; bristande beredskap, myndigheternas oförmåga att samverka, myndigheters paragrafrytteri, en senfärdig regering, oförmåga att ordna asylboende på en dysfunktionell bostadsmarknad.¹

Från min horisont, i den febrila verksamhet som snabbt utvecklats på Stora Sköndals flyktingföreläsning, tyckte jag mig se två skilda landskap i ett och samma land. På hundratals orter spirade en kaffekokande, svenskundervisande, klädinsamlade folkrörelse, buren av en levandegörande, integrationsskapande praxis; i alla de aktiviteter som vi volontärer i Sköndal och alla andra runtom i landet drog igång kunde ett nytt och annorlunda Sverige anas. Mitt i springet och stöket inför ännu ett kaffe med dopp-möte som då och då fick taket att lyfta sig då någon sjöng en syrisk eller kurdisk sång. Det var en spirande och solidarisk rörelse, en rörelse som saknade ett språk för den utopiska energi som den var laddad med. Men ingen av oss yttrade ordet. Vi talade inte om solidaritet, som om vi levde i skuggan av de stora orden. Vi undvek dem.

1. Riksrevisionen, *Lärdomar av flyktingsituationen 2015* (RiR 2017:4).

Samtidigt, i det andra landskapet, ett politiskt etablissemang och en månghövdad kör av debattörer som inte tyckte uppfatta den vind som ven på flyktningförläggningarna och bland tiotusentals aktivister och volontärer. Förstod inte politiker och andra makt-havare hur människor bröts ner på landets hundratals förläggningar? Som över en natt svängde det. Nyss, i augusti och september och kanske även i oktober, var hjärtat öppet och famnen bred. Statsministern kunde då tala under parollen »Refugees Welcome« för tusentals på Medborgarplatsen i Stockholm. Men snart skulle han i stället börja tala om ordning och reda. Nyss »hjärtats språk«, nu alltmer ett rationellt och närmast kameralt språk; vi har inte råd, det kostar för mycket och tänk om alla kostnader för flyktningmottagandet menligt påverkar »våra välfärdssystem«. Den kortsiktiga samhällsnyttans språk täckte över och överflyglade flyktningförläggningarnas ordlösa aktivitet. Margot Wallström och Anna Kinberg Batra talade med en mun om »systemkollaps«. Terrordåden i Paris användes flitigt, inte bara i Sverige, som en bekräftelse på det betänkliga i att ta emot människor på flykt; hur många är jihadister bland dem som nu söker asyl? Ledande politiker gav oron och rädslan en skjuts och fick den att ta överhanden; en värdeförskjutning ägde rum.

Samtidigt menade migrationsexper-ten och professorn Peo Hansen att mycket av den stora och snabba omsvängningen handlade om inrikespolitik och taktik: den utgick inte bara från flyktningströmmen till Sverige utan också från väljarströmmen till Sverigedemokraterna. »Problemet är att man redan från början har bestämt sig för att inte öppna plånboken. Man kan ju lika gärna öka kapaciteten. Och man kan göra klart att det inte handlar om att rädda banker utan om att rädda människor den här gången.«²

När en ny och »tillfällig« asylpolitik beslutades i juni 2016, en av de mest flyktningfientliga i Europa, var det som om en vanmäktig och osäker tystnad lade sig över den glöd som explosionsartat spritt sig över landet. 44 procent av befolkningen tyckte att det var ett riktigt beslut, men Novus undersökning visade också att 42 procent var osäkra.

Tänkte och gjorde vi fel hösten 2015? Jag är mer intresserad av att inte glömma hösten 2015 och bättre förstå det plötsliga utbrott av solidaritet som då ägde rum. För mer än tjugo år sedan var jag ombudsman i LO-borgen, numera är jag aktivist i Katarina församling i Svenska kyrkan. En bara till synes lång resa mellan två kyrkor, den ena utan och den andra med Gud. Vad har de båda att säga oss i vår tid om solidaritet?

2. Peo Hansen citerad i Karin Eriksson, »Höstens kriser fick debatten om flyktingar att tvärvända«, i *Dagens Nyheter* den 21 november 2015.

På en presskonferens i november 2015 presenterar regeringen förslagen till en ny flyktingpolitik. Där framme står Åsa Romson och Stefan Löfven. Hon i tårar, han med ett sammanbitet stenansikte. Hennes tårar och brist på självkontroll ses av många som ovärdigt och »icke statsmannamässigt«. Dagen efter det att riksdagen 2016 fattar beslut om dessa förslag säger Fredrik Lundh Sammeli, socialdemokratisk ordförande i socialförsäkringsutskottet, att det var »ett tufft men nödvändigt beslut«.³

Några veckor senare citerar biskop Martin Modéus ur Fjodor Dostojevskis *Brott och straff*: »Människan är skurkaktig nog att vänja sig vid vad som helst, utbrister Raskolnikov, på väg ut från Marmeladovs sjaskiga lägenhet i S:t Petersburg.« Modéus hävdar att lagen strider mot samhällets »värdegrund«. Först, menar han, gav svenska folket sitt stöd till »en av de mest generösa flyktingpolitikerna i EU. Nu är vi minst generösa. Först gråter vi, för att sedan vänja oss.« Vad gör det med oss? frågar han sig. Men till skillnad från den stora presskören menar han att Åsa Romsons tårar inte alls var ovärdiga en regeringsledamot, utan tvärtom det mest statsmannamässiga vi hittills har sett i denna sorgliga historia. Bland ökenfäderna,

som spelar en viktig roll i den kristna kyrkans historia, fortsätter han, »fanns föreställningen om att tårarna som viljemässig övning var ett sätt att hålla hjärtats förkrosselse vid liv«. Om vi inte gråter, vänjer vi oss. Tårarna är en påminnelse om att »andra människors nöd också är min nöd«. Det är en fråga om att »stå kvar på smärtpunkten«. Men om vi inte gör det, om vi sammanbitet börjar tala om att nödvändigheten har ingen lag och kräver tuffa tag, sker också en värdeförskjutning.⁴

Hade Biskop Martin Modéus artikel likaväl kunnat skrivas av en ombudsman i den svenska arbetarrörelsen? Om inte – varför?

Martin Modéus använder inte ordet solidaritet, men det skulle ombudsmannen göra. Ordet är lika vagt, närmast undflyende, som känsloladdat. Från början under tidigt 1800-tal ingår det i ett juridiskt språk och förekommer bland annat i Napoleons lagbok *Code civil*.⁵ Snart, vid mitten av samma århundrade, anammas det av Europas arbetarrörelser, främst de fackliga. Dock förekommer det inte i Karl Marx teoribildning och det spelar heller ingen nämnvärd roll hos efterföljare som Kautsky, Lenin och Gramsci. Solidaritet blir ett ord för agitation i talet om

3. Fredrik Lundh Sammeli citerad i Jens Kärrman, »Ny skärpt asylslag klubbad«, i *Dagens Nyheter* den 21 juni 2016.

4. Martin Modéus, »Värderingskris. Vad gör flyktingpolitiken med vårt samhälle?«, i *Dagens Nyheter* den 19 juli 2016.

5. Félix Julien Bigot de Préameneu, Jacques de Maleville, François Denis Tronchet och Jean-Etienne-Marie Portalis (red.), *Le Code civil des Français* (1804).

vikten av sammanhållning. För fackliga organisationer får det samtidigt en distinkt konkretion; vi i IF Metall måste hålla samman, på det beror allt. Och lika tydligt som detta vi är dess avgränsning mot de andra, arbetsgivarna.

Samtidigt talade Johannes Paulus II ofta och med kraft om en särskild kristen solidaritet, som han förband med en flertusenårig tradition med stöd i citat ur Bibeln som: »Sannerligen, vad ni har gjort för någon av dessa mina minsta som är mina bröder, det har ni gjort för mig«. ⁶ Vi är alla Guds barn och därför är vi alla bröder och systrar. För honom hade solidaritet ett nära samband med hans personlighetsbegrepp. I den stora massan kan människan lätt bli »ansiktslös och utbytbar«. Men om hon försvarar sin integritet och autonomi kan hon bli viktig för gruppens sammanhållning. I sin autonomi kan hon komma till insikt om de band som binder henne samman med andra. ⁷

Solidaritet är ett känslointensivt men också ett undflyende ord. Dess innebörder bestäms och förändras beroende på slaget av gemenskap; vilka som hör till ett vi, ett stort eller ett litet; vilka som inkluderas och vilka som exkluderas; om det är fråga om familjens, klanens, klassens, nationens eller hela mänsklighetens vi.

I *Svensk ordbok* definieras solidaritet som »känsla av samhörighet med och beredvillighet att stödja och hjälpa andra människor« med ett tillägg i liten text: »särskilt sådana som tillhör den egna gruppen«. ⁸ Inte samhörighet, utan känsla av samhörighet. Det är just känslans närvaro som biskop Modéus betonar. Förkväv inte känslans intensitet, låt den flöda, annars förhårdas vi. Men vad menar han med »smärtpunkt« och vikten av att »hålla hjärtats förkrosselse vid liv«?

Jag fastnar vid de orden, till en del för att de är så främmande i svensk arbetarrörelse. I femton år var jag ombudsman i LO-borgen och jag erinrar mig en kultur som starkt betonar handlingskraft och resultat. Känns det djävligt, bit ihop. Som Stefan Löfven såg ut på presskonferensen. Och ja, det var en manlig kultur, men också en traditionsstung auktoritär kultur som gärna håller känslolivet i schack. Då och då kan jag tänka på hur stor ensamheten var bland många av LO:s och förbundens ombudsmän, hur stor den inbördes konkurrensen var och att så många, hur hårt de än arbetade, ständigt levde med en stark känsla av otillräcklighet. I denna kultur levde också andra ord, som förlåtelse och försoning, ett undanskynt liv. Kontrasten till biskop Martin Modéus ord om att »hålla hjärtats förkrosselse

6. Matteus 25:35.

7. Sven-Eric Liedman, *Att se sig själv i andra. Om solidaritet* (2012).

8. *Svensk ordbok. Ordens betydelse och användning* (1986).

vid liv« och arbetarrörelsekulturen är himmelsskriande.

Om solidaritet är en fråga om känsla, en hjärtefråga, hur hålla solidaritetens glöd levande med andra lidande om jag inte vill veta av och förtränger mitt eget? »Hjärta« är ett söndertuggat och urmjölkat ord. Hjärta och smärta. Schlagertext. Men i Bibeln en metafor för självetts botten, det i oss som är mer djupt liggande än vårt intellekt, våra känslor och viljor. Om jag säger att jag i ett skimrande ögonblick »ser« en flyktings belägenhet, är det ett »öppet hjärta« som påverkar min blick, min tanke, känsla och vilja.

Vad menar biskop Modéus med »förkrosselse«? För ett antal år sedan fick jag andlig vägledning av en pensionerad präst. Hon var som en klok gammal gumma som såg igenom mina verbala akrobatkonster. Vid ett tillfälle sade hon: »Om Jesus gick förbi och frågade: »Vad kan jag göra för dig Olle?« – vad skulle du svara då?«. »Va? Vad sade du? Jag hörde inte riktigt«, sade jag. Så hon upprepade frågan, inte en gång, utan minst två eller tre gånger. Ändå kunde jag inte riktigt uppfatta den. Till slut blev det nödvändigt för mig att skriva ner den, ord för ord. »Okej«, sade jag, »jag ska fundera på saken!«

Så gick några veckor. Jag låg och drog mig i soffan, tittade upp i taket och tänkte ingenting. Helt plötsligt var det som om han stod framför mig. Nej, han gjorde inte det i faktisk mening. Men närvaron var så stark att det var som om han stod framför mig. Och han frågade:

»Vad kan jag göra för dig, Olle?« Och jag bröt samman, snyftade, snörvlade och fick först inte fram ett enda ord till svar. Men till slut sade jag: »Jag trodde inte att du skulle fråga mig om det. Inte att du skulle fråga en sån som jag!«

I den stunden bad jag inte om något, tränad som jag var att inte be om hjälp. Inte det. Aldrig någonsin. Men med tiden, efter några dagar eller så, kom ord ur mig: »Förbarma dig, förbarma dig över mig!«

Sedan dess har jag burit med mig den stunden av mitt fullständiga knäfall, min förkrosselse. Min yttersta belägenhet. Det som funnits där hela tiden bakom mina roller som frispråkig ombudsman, författare och rebell. Det är en källa till liv. Världen var inte längre hotfull och farlig, inte heller likgiltig. Den öppnade sig, som jag till slut vågade öppna mig. Det var en stund som har burit och som bär i mötet med asylflyktingar. Inte längre förakt för svaghet, utan liv och verklig styrka ur min egen svaghet, ur min egen förkrosselse.

Kluven arbetarrörelse

I fyrtio år var jag fackligt organiserad och tränad i att tänka att solidaritet är arbetarklassens styrka och kapitalets svaghet. En partiell syn på solidaritet. I perioder en solidaritet som också vidgats att omfatta en internationell arbetarklass. Samtidigt som det socialdemokratiska partiets roll historiskt har varit att driva fram en institutionell solidaritet i hela samhället. De båda slagen av solidaritet har historiskt samspelat

med stor framgång. Men frågan är hur dessa arbetarrörelsens solidariteter förhåller sig till flyktingfrågan.

Hösten 2015 hävdar LO:s ordförande Karl-Petter Thorwaldsson att om Sverige lyckas med integrationen av nyanlända flyktingar på arbetsmarknaden »kan vi bli rikast i Europa. Lyckas vi får vi en superekonomi.«⁹ Nyanlända som ett instrument till gagn för »svensk ekonomi«. Samtidigt försvarar han regeringens kovändning i asylpolitiken. I juli 2016, dagarna efter det att den nya asyllagen klubbats i riksdagen, svänger han så än en gång och hävdar att den nya asyllagen gör det svårare för nyanlända att komma in på arbetsmarknaden. Tillfälliga uppehållstillstånd och begränsad familjeåterförening »försämrar integrationen«.¹⁰

»Man vill ju hjälpa«, säger Gary Cuba, byggnadsarbetare, hösten 2015. »Sverige är ett djävla bra land att leva i [...]. Men jag förstår samtidigt att det blir för mycket. Det kommer för mycket folk, och vi kan inte ens hjälpa svenskar som har det dåligt här.«¹¹

»Arbetsmarknaden klarar inte att svälja det här«, menar Per Gruvberger, kommunstyrelsens ordförande i Filip-

stad, i maj 2017. »Allt fler kommuner har svårt att få de nyanlända i arbete. På ett år har antalet kommuner med en arbetslöshet bland utrikes födda på över trettio procent stigit från 111 till 123.«

LO är satt under stor press. Det stora hotet är en växande underbudskonkurrens. Det staket som omgärdar svensk arbetsmarknad och som skyddar dem innanför är sannolikt det högsta i Europa. Allianspartier och näringsliv sätter press på LO utifrån i syfte att sänka staketet. Inifrån befinner sig den forna partiloyaliteten med socialdemokratin i upplösning. År 1968 röstade cirka 85 procent av medlemmarna på socialdemokraterna. Hösten 2015 uttrycker endast omkring 50 procent socialdemokratiska sympatier. Och Sverigedemokraterna tycks ha kopplat ett grepp om en framskjuten andra plats; i oktober samma år ska nästan var fjärde medlem av ett LO-förbund sympatisera med Sverigedemokraterna.

Sett utifrån denna dubbla press på LO, den inifrån och den utifrån, blir LO-ordförandens motsägelsefulla utspel begripliga. LO vet inte riktigt vilket ben man ska stå på; på den mer avgränsade partiella solidaritetens, den som

9. »LO-basen: Flyktingar kan ge Sverige superekonomi«, i *Svenska Dagbladet* den 16 december 2015.

10. Pär Karlsson, »LO vill slopa delar av den nya hårda asylpolitiken i förtid«, i *Aftonbladet* den 5 juli 2016.

11. Ulf Hambræus, »LO kampanjar mot SD bland egna medlemmarna«, *SVT Nyheter* den 9 november 2015.

12. Hans Olsson och Hans Rosén, »Att få nyanlända i arbete svårt för fler kommuner«, i *Dagens Nyheter* den 11 maj 2017.

mer än annat värnar om ett snävt och kortsiktigt medlemsintresse för dem innanför staketet, på den instrumentella solidaritetens, den som betonar nyttan för »svensk ekonomi«, eller på den universella solidaritetens, den som talar om frihet, jämlikhet och solidaritet, som en gång låg till grund för en framväxande arbetarrörelse. I den interna maktstriden framhålls de universella värdena, men i det yttre försvaret för det höga staketet talar den partiella solidaritetens värden sitt tydliga språk.

Också det socialdemokratiska partiet är kluvet i frågan om den gällande migrations- och flyktingpolitiken, och det ska visa sig att bara en driftig redaktionskommitté på partikongressen i april 2017 nödortföttigt kan hålla upp en fasad av enighet. Kongressen är tillfället då partiets medlemmar själva för första gången ska ta ställning till den hårdföra linjen. Sara Karlsson, riksdagsledamot och ordförande i Migrationspolitiska S-föreningen, hävdar att det är en viktig värderingsfråga och skriver en motion med krav på en återgång till de tidigare mer generösa reglerna för uppehållstillstånd och anhöriginvandring: »I miljöpolitiken sänker vi oss inte till EU:s miniminivå för att få andra att göra mer. Tvärtom, vi försöker vara förebilder och få andra länder att hänga på. Vi måste tänka likadant i flyktingpoliti-

ken«, säger Sara Karlsson dagarna innan kongressen inleds. Partiledningen är emellertid av en annan uppfattning: »Det är svårt för ett enskilt land att ha en mer generös flyktingpolitik än vad andra EU-länder har. Då ökar risken för att vi ska få samma situation som hösten 2015«, argumenterar migrationsminister Morgan Johansson. Det är en hållning som också har stöd av många av partiets kommunalråd.¹³

Lisa Pelling, utredningschef på tanke- och utredningsmedjan Arena Idé, lyfter i motsats till Morgan Johansson fram socialdemokratiska värderingar som hon uppfattar dem. Hon menar att Sverige bör vara »ett öppet land« och talar om solidaritet. »Jag saknar medkänslan i partistyrelsens skrivelser många gånger. Det är som att de som drunknar i Medelhavet inte är med i texten och jag vet att många som åker till partikongressen åker dit för att de i hjärtat är socialdemokrater och vill – även om det är svårt just nu – ha en långsiktig riktning som man kan tro på som är förenlig med socialdemokraternas värderingar«, säger hon i en debatt med Widar Andersson inför kongressen.¹⁴

Partiledningen får som väntat med sig kongressen i allt väsentligt. Migrations- och flyktingpolitiken och asyl-lagen ska inte ändras. Svensk migrationspolitik ska inte avvika från EU:s.

13. Pontus Mattsson, »Socialdemokraterna splittrat i flyktingfrågan«, *SVT Nyheter* den 4 april 2017.

14. Edgar Mannheimer, »Lisa Pelling (S): »Jag saknar empati från partistyrelsen««, *SVT Nyheter* den 4 april 2017.

Ett kompromissförslag om att antalet kvotflyktingar ska öka samt att Sverige ska »trycka på« i EU för bland annat permanenta uppehållstillstånd tystar för stunden den interna oppositionen. Socialdemokrater för tro och solidaritet (STS), som gått i spetsen för den interna kritiken, hävdar i efterhand ändå att de ståndpunkter man drivit »fick ett i huvudsak bra utfall. Nu hämtar vi kraft från våra medgångar och beslutsamhet från våra motgångar och fortsätter kampen för ett lite rödare, lite grönnare och lite godare Sverige.«¹⁵

Hur rimlig är STS:s något tillkämpade optimism och tro på ett »lite godare Sverige«? Hur många grät tårar som Åsa Romson, öppet eller i lönnedom? Vad hände med dem på partikongressen som vek sig för en kompromiss som i allt väsentligt innebar ett *status quo* för gällande politik, som nöjde sig med allmänt hållna principförklaringar för att garantera en praktisk politik som inte alls lever upp till de principer som nyss deklarerats? Vad hände med de socialdemokrater som, omärkligt också för dem själva, tog lätt på sina värderingar, inte lyssnade med »hjärtats öra«, utan främst såg till partiloyalitet och nyttomoral i försvaret för »svensk välfärd«?

»Socialdemokraternas principiella inställning är att permanenta uppehållstillstånd och möjlighet till famil-

jeåterförening ökar tryggheten och främjar en bra etablering. Vi kommer i EU att arbeta för en förbättring i dessa avseenden.«¹⁶ Det vill säga: socialdemokratin vill kraftfullt verka för en princip som man själv inte lever upp till och står för.

Svenska kyrkan och andra trossamfund har sina retreatgårdar och kloster, sina bikt- och bönestunder, rum där »förkrosselsen blir hörbar och synlig« för att tala med biskop Modéus. I dessa rum bjuds en möjlighet att »stå kvar på smärtpunkten«. Vart, till vilka rum i arbetarrörelsen, kan besvikna och arga medlemmar, anställda och förtroendevalda gå i sin känsla av otillräcklighet, i sin samvetsnöd och med sina behov av att be om förlåtelse?

Aktivism i Svenska kyrkan

Samma dag Åsa Romson och Stefan Löfven presenterade regeringens nya asylpolitik hösten 2015 fikade Warzer från Kurdistan, jag och några till i Farsta centrum. Vi väntade på att boxningsklubben Ung & Stolt skulle öppna. Vi var nu ett tjugotal volontärer. Samarbetet med Stiftelsen Stora Sköndal som drev förläggningen var gott. Vi såg behoven, hängde snart sagt var dag i matsalen som utgjorde förläggningens nav och centrum. Snart hade vi i gång sex studiegrupper i svenska förutom allt

15. Socialdemokrater för tro och solidaritet, »Kommentarer till kongressen 2017«.

16. Socialdemokraterna, »En ansvarsfull flyktingpolitik ligger fast«, pressmeddelande den 9 april 2017.

annat. En fråga som återkom var de nyanländas psykiska tillstånd. De fick mat och tak över huvudet och kunde delta i volontärernas alla aktiviteter, men aldrig att de erbjöds eller fick stöd av psykiatrer eller terapeuter. En psykiater med lång erfarenhet av arbete med asylflyktingar som jag var i kontakt med sade att i genomsnitt kanske 10 procent led av posttraumatisk stress, och att de övriga led av ett »övergående kristillstånd« som snart, så länge de måste tillbringa lång tid på en flyktingförläggning, skulle övergå i ett »permanent kristillstånd«. Den vetskapen bidrog till att vi volontärer drev oss själva till en alltmer växande flora av initiativ. En präst i Svenska kyrkan, Anna-Märta, jag tror hon var halvtidsanställd av Stiftelsen Stora Sköndal, deltog aktivt i vårt arbete och fungerade i mycket som en andlig vägledare för oss volontärer.

Från den dagen regeringen antog sin nya politik som syftade till att stänga gränserna, en politik som i flera avseenden kränkte asylrätten, upplevde jag det som om en tystnad bredde ut sig över landet. En frustrerad, besvårad och vanmäktig tystnad. Den var närvarande också på Sköndals förläggning. Vi fortsatte som förut. Ändå kände jag och andra att något hade hänt. En strömkantring, en värdeförskjutning började slå rot och förändra Sverige.

Anna-Märtas närvaro var ingen till-

fällighet. Uppskattningsvis hade den verksamhet som Svenska kyrkan bedrev 2015–2016 nära fyrtio tusen besökare eller deltagare per månad. Mer än 80 procent av Svenska kyrkans pastorat och församlingar hade ett flyktingarbete. Det var en febril och mycket omfattande verksamhet som till stor del möjliggjordes av ett stort antal människor, cirka åtta tusen volontärer. Om vi skulle se till de insatser som också andra trossamfund gjorde under samma period handlar det om ytterligare tusentals frivilliga.

Jag ser det framför mig: språkcaféer, klädutdelningar, hjälp med myndighetskontakter, mötesplatser för en rad sociala aktiviteter såsom fester och musikunderhållningar, ofta med de nyanlända själva som medverkande. Det var och är inte fråga om en dagslända från Svenska kyrkans sida. Genom ett brett och folkligt stöd för Påskuppropet 2005 kom Sveriges kristna råd och ärkebiskop K. G. Hammar att hamna i flyktingdebattens centrum. Ett parallellt initiativ, Flyktingamnesti, som tog sin början i Hammarkullens kyrka i Göteborg, spelade också en stor roll i försvaret för asylrätten, liksom Juluppropet för en human migrationspolitik i december 2016, en stor namninsamlingskampanj i protest mot de försämrade möjligheterna till familjeåterförening i Sverige.¹⁷

Det är en självklarhet för en kristen församling »att sträcka ut handen till

17. Kristina Hellqvist och Andreas Sandberg, *En tid av möten. Arbetet med asylsökande och nyanlända i Svenska kyrkans församlingar 2015–2016* (2017).

en medmänniska som behöver hjälp; att visa främlingen gästfrihet. Det är en konsekvens av vår kristna tro att hjälpa människor i nöd oavsett religion eller hudfärg«, skriver ärkebiskop Antje Jackelén i förordet till *En tid av möten*.¹⁸ I längden kan ingen bevara sin värdighet som människa om grannens värdighet förtrampas. Den som vill följa Jesus kan inte annat än att visa medmänsklighet: »Jag var hemlös och ni tog hand om mig.«¹⁹ För Svenska kyrkan är den »utsträckta handen« teologiskt och principiellt alltså en självklarhet. Vi är alla »Guds barn«, av vilket följer att vi också har ett lika värde.

»Det goda hemmet känner icke till några privilegierade eller tillbakasatta, inga kelgrisar och inga styvbarn. Där ser icke den ene ner på den andre, där försöker ingen skaffa sig fördel på andras bekostnad, den starke trycker icke ned och plundrar den svage«, sade Per Albin Hansson, ordförande i det socialdemokratiska arbetarepartiet, i sitt folkhemstal 1928.²⁰ Vilken var bevekelsegrunden för den »godhet« om vilken han talade? Varför skulle det goda hemmets barn över huvud taget ha ett lika värde? Något oklart är även vad han avsåg med »hemmet«, men det finns skäl att tro att han avsåg det svenska samhället. Per Albin Hansson höll också sitt tal fjorton år

efter det att socialdemokratiska partier starkt bidragit till att Europas arbetare tog till vapen mot varandra.

Svenska kyrkans teologi ger ett svar på frågan om vilka vi är. Av vår identitet som människor och Guds barn följer naturligt att alla har ett lika värde, ett påstående inför vilket agnostiker ställer sig osäkra och ateister avvisande. Men är inte grundvalen för en arbetarrörelses argument för solidaritet något oklar? I Karl Marx teoribildning saknas ordet, arbetarnas ställning i produktionen är grunden för deras faktiska likhet, för deras faktiska samhörighet. Här inte tal om »känsla av samhörighet«.

I vår tid, då nationalismen frodas liksom på Per Albin Hanssons 1920- och 1930-tal, uppvisar inte Europas nationer en skrämmande brist på solidaritet när man i flyktingfrågan låter solidariteten göra halt vid de egna gränserna? Finns det i svensk arbetarrörelse en underström, ett outtalat tankestråk som gör skillnad mellan vårt hem och andras?

Vapenexport göder krig

Det var på Sköndals flyktingförläggning åren 2014–2016, i mötet med mina nyvunna vänner som flytt från Syrien, Irak och Afghanistan, som jag på allvar ställde mig frågor om krigens orsaker. Och när jag pilgrimsvandrade tillsam-

18. Antje Jackelén, »Förord«, i *ibid.*, s. 7.

19. Matteus 25:35.

20. Per Albin Hansson, »Folkhemstalet. Tal vid andra kammarens remissdebatt, onsdagen den 18 januari 1928«, i *Fronesis* nr 34 (2010), s. 57.

mans med ett tiotal andra från Göteborg till Karlskogas vapenfabriker stod det alltmer klart för mig vilken förödande roll internationell och svensk vapenhandel spelar. I Mariestad mötte vi åtta asylflyktingar från Syrien, och med en mun berättade de hur allt hade förändrats, som över en natt, när vapen började strömma in över landets gränser.

Debattens vågor har gått höga om hur många flyktingar som Sverige kan ta emot, var gränsen går, om det finns en gräns, vad vi har råd med men inte minst hur våra egna svenska välfärds-system hotas. Men varför talar vi inte om krigets orsaker? Om det faktum att Sverige direkt och indirekt genom sin vapenexport bidrar till de krig människor flyr ifrån?

Hösten 2015 vällde en spontan och omedelbar »känsla av samhörighet« fram. Det var en solidaritet som inte bottnade i analyser och som heller inte förutsatte särskilda kunskaper om Syrien. Utan att tänka närmare efter tog tusentals svenskar initiativ, blev aktivister, djupt berörda av andras lidande. Det var inte tid för tankar om eller krav på svensk vapenexport. Men behöver inte den spontana »känslan av samhörighet« för att bli mer beständig rotas i en insikt om vilken roll Sverige spelar i stödet för en djupt orättfärdig världsordning?

I förhållande till storlek och invånarantal hör Sverige till de länder som exporterar mest krigsmateriel i världen.

År 2011 var Sverige det land som exporterade mest vapen per person. Under åren 2011–2015 har Sverige legat på andra till tionde plats på listan över mest vapenexporterande länder per capita. Under samma år gick i genomsnitt 31 procent av svensk vapenexport till stater med stora demokratiska brister. I genomsnitt 14 procent gick till diktaturer såsom Brunei, Saudiarabien, Bahrain och Oman, för att nämna några. År 2011 gick totalt 56 procent av den svenska vapenexporten till icke-demokratiska stater.²¹

Svensk vapenexport är pålad djupt ner i den svenska myllan, har någon sagt. Det tror jag inte alls. Jag tror att vår tystnad i den här frågan ångar av vanmakt. Det är som om en osalig ande kretsade över våra huvuden. Vi får inte riktigt tag i hydrans väsen och kropp. Än målas bilden upp av hur vår alliansfrihet förutsätter ett starkt och självständigt försvar, som i sin tur behövs finansieras av vapenexport. Fortfarande används detta argument, trots att vi inte längre är alliansfria, trots att »svensk« vapenexport knappast längre kan kallas svensk; den är till största delen utlandsägd, främst av BAE Systems, en Englandbaserad storkoncern, den största i Europa. Men retoriken om vår alliansfrihet lever vidare, liksom retoriken om hur förr Bofors i Karlskoga med sitt krut och sina kanoner och nu Saab i Linköping med sitt Jas Gripen och sin

21. Linda Åkerström, *Den svenska vapenexporten* (2016).

högtstående tekniska kompetens är en del av »den svenska identiteten«. Detta trots att en mycket stor del av dess materiel är amerikanskt!

I årtionden har vapenexporten bu-rits upp av en maktens järntriangel: socialdemokrati, fackföreningsrörelse och näringsliv i en ohelig förening. Särskilt inom socialdemokratien och på Metall har jobbbargumentet vägt tungt: utan vapenexport hotas svenska jobb. Detta trots att vapenexporten med sina cirka 1 procent av den totala svenska exporten utgör en mycket liten del och de cirka 12 800 personer som år 2015 arbetade med krigsmateriel endast motsvarar knappt 0,3 procent av alla som var sysselsatta under detta år.²²

Vi vet allt som vi behöver veta för att med kraft säga nej till svensk vapenexport, men frågan hamnar ändå i marginalen ty granatgeväret Carl Gustaf liksom andra dödsbringande svenska vapen biter inte i svenska skinn, de dödar och lemlästar i länder som Syrien, Irak och Afghanistan.

Då och då under min tid på Sköndals flyktingförläggning kunde jag känna av en viss självgodhet; här är vi som gör så mycket hjärtans gott. Denna känsla tror jag delvis bottnar i en falsk självbild, eller åtminstone brist på reflektion. Reflektion över att vårt lands delaktighet i en förtryckande världsordning har internationell vapenhandel som förutsättning. Vapenhandeln inte bara dödar

och lemlästar, utan bidrar också aktivt till att vidga den globala klyftan mellan fattiga och rika.

Vad är det för solidaritet som ägnar sig åt »hjälparbete« men tystnar inför frågan om svensk vapenexport?

Arbetarrörelsen med IF Metall i spetsen försvarar och driver fortsatt på för svensk vapenexport. Så har det varit i årtionden. Är det moraliskt försvarbart att värna svenska jobb till ett pris som människor utanför landets gränser får betala? Är det förenligt med arbetarrörelsens ideal om frihet, jämlikhet och solidaritet att aktivt verka för en vapenhandel som i andra och fattigare länder direkt eller indirekt motverkar samma värderingar? Svenska kyrkan har för sin del i en rad skilda dokument markerat en avvisande hållning, men har inte förmått sig att klart och tydligt säga nej till vapenexport. Trots evangeliernas entydiga fredsbudskap, trots urkristendomen, trots de tidigaste kristna som levde sitt budskap och led martyrdöden för sin vägran att bära vapen.

I frågan om svensk vapenexport finns det något mer som blir tydligt. Bilden av en arbetarrörelse som än i dag lutar sig mot Per Albin Hanssons tal om det »goda hemmet« får smärtsamt skarpa konturer. Först som sist är det ett hem för det svenska folket. (Dock icke så för alla socialdemokrater. Socialdemokrater för tro och solidaritet, till exempel, tänker i andra banor.)

22. Säkerhets- och försvarsföretagen (SÖFF), *Försvarsmarknaden. Statistik 2015* (2016).

Annorlunda är det med Svenska kyrkan. Dess kristna värdegrund är universell, vi är *alla* Guds älskade barn på det att vi må älska all världens folk. Ändå förmår inte denna kristna kyrka att klart och med kraft säga nej till svensk vapenexport. I detta finns en ängslighet, för att inte säga en rädsla för att bli eller uppfattas som politisk – ett arv av en långt gången sekularisering som förvandlat gudstro till en privatmoralisk fråga, trots att den ursprungligen i hög grad var politisk, men också en rest från en statskyrklighet och en symbios med den politiska makten som har desarmerat ett ursprungligen revolutionärt budskap.

När arbetarrörelsen var ung var kyrkan en del av överhetssamhället.

Radikala arbetare gick med rätta till storms mot ett prästerskap som sannerligen inte levde sin tro. Sedan dess har kyrkan i mycket förändrats, även om dess forna statskyrklighet fortfarande sätter sin prägel på dess kultur och förhållningssätt.

Men efter den solidariska vårfloden 2015–2016 tror jag inte att Svenska kyrkan kommer att vara sig riktigt lik. För många har innebörden av deras gudstro blivit tydligare, mer konkret. Mycket talar för att Svenska kyrkan tillsammans med andra samfund i framtiden kommer att spela en mer framträdande roll i ett samhälle som kort efter ett glödande utbrott av solidaritet kom att förändras i en helt annan riktning.